

ՏՏ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԿԱԶՄԱՎՈՐՄԱՆ
15-ԱՄՅԱԿԻ ԱՌԻԹՈՎ

Գ. Գ. Նարոթյունյան - ՏՏ ՍԴ նախագահ (04.02.2011թ.)

Նարգարժան հյուրեր,

Նարգելի գործընկերներ,

2011թ. փետրվարի 6-ին լրանում է ՏՏ սահմանադրական դապարանի կազմավորման 15-ամյակը: Մենք այդ կապակցությամբ նախաձեռնել ենք մի շարք միջոցառումներ: Այսօր կազմակերպել ենք սահմանադրական դապարանի որոշումների ժողովածուի շնորհանդեսը: Բացի դրանից, ձեզ ենք ներկայացնում մեր փեդեկագրի հոբելյանական համարը, որում գեղեղված է նաև դապարանի փարեկան հաղորդումը: Դուք միաժամանակ հրավիրված եք «Սահմանադրություն եւ արվեստ» գեղանկարների ցուցահանդեսի բացմանը: Նոբելյանական միջոցառումների շրջանակներում փետրվարի 7-ին ՏՏ կառավարության ընդունելությունների փանը կկազմակերպվի մեծ ընդունելություն՝ նաև մեր երկրում հավաքարմագրված դիվանագիտական կորպուսի մասնակցությամբ: Այս փարվա հոկտեմբերի 6-8-ը դապարանի 15-ամյակի շրջանակներում հրավիրվելու է միջազգային խորհրդաժողով, որին կմասնակցեն փասնյակ երկրների մեր գործընկերներ:

Այժմ թույլ փվեք համառոտ անդրադառնալ մեր երկրում սահմանադրական արդարադատության համակարգի ձեւավորման փարեգրությանը:

1990-ականներին Արեւելյան Եվրոպայի ու նախկին ԽՍՀՄ երկրները, այդ թվում՝ Նայասփանը, երկրում սահմանադրական զարգացումների անկյունաքարային արժեք համարեցին սահմանադրական արդարադատության նոր համակարգի արմափավորումը: Դա մի շրջան էր, երբ Արեւմտյան Եվրոպայի երկրներն այս ոլորտում թեւակոխել էին զարգացման հարաբերականորեն նոր փուլ՝ կազմավորվում էին լայն լիազորություններով օժրված սահմանադրական դապարաններ, որոնք կոչված էին լուծելու երեք խումբ խնդիրներ՝

նախ. երաշխավորել իրավական ակտերի համապարասխանությունը երկրի Մայր օրենքին,

երկրորդ՝ ապահովել ու պաշտպանել մարդու սահմանադրական իրավունքներն ու ազատությունները որպես անմիջականորեն գործող իրավունք,

երրորդ՝ լուծել սահմանադրական լիազորությունների հարցով իշխանության մարմինների միջև առաջացած վեճերը:

Եվրոպական սահմանադրական զարգացումներն այս եռամիասնության մեջ էին դիտարկում Սահմանադրության գերակայության երաշխավորման հիմնախնդրի լուծումը:

Նայասքանի Նանրապետությունը, ի փարբերություն եվրոպական ու երիտասարդ ժողովրդավարության շար երկրների, որդեգրեց սահմանադրական արդարադատության արմատավորման առավել զգուշավոր ու համեմատաբար անկատար մոդել, որը դատարանի դիմող սուբյեկտների նեղ շրջանակի ու գործառնական լիազորությունների սահմանափակման առումով գրեթե եզակի օրինակ էր: Միայն այն փաստը, որ գործունեության առաջին **փասը փարինների ընթացքում** իրավական ակտերի սահմանադրականության հարցերով սահմանադրական դատարանն ստացավ ընդամենն **ուր ղինում**, ակնհայտ վկայությունն է այն բանի, որ մեծ վերապահումներով կարելի է խոսել Սահմանադրության գերակայության անհրաժեշտ սահմանադրական երաշխիքների ստեղծման մասին: Նման վիճակն անասելի մեծ ջանքեր էր պահանջում դատարանի կայացումը երաշխավորելու է այն միջազգայնորեն ճանաչելի դարձնելու գործում:

Ն սահմանադրական դատարանը որդեգրեց առկա հնարավորությունները լիարժեք իրացնելու է հանրային կյանքում սահմանադրական մշակույթի որոշակի որակ ապահովելու ռազմավարությունը, որն իր նպաստը բերեց նաև երկրում հեղափոխ սահմանադրաիրավական զարգացումների գործին:

Ն սահմանադրական դատարանը դարձավ երկրում սահմանադրական նոր մտածողության ձեւավորման ու զարգացման առաջամարտիկը, կյանքի կոչեց սահմանադրագիտության իրավափիլիսոփայական միջազգային ջարհորոշիչներին բնորոշ մտպեցումներ, դրեց սահմանադրական դատավարության հիմնաքարը:

Ն սահմանադրական դատարանի է Ն սահմանադրական իրավունքի կենտրոնի նախաձեռնությամբ պարբերաբար կազմակերպվող թեմատիկ քննարկումները, ավանդական դարձած «Սահմանադրություն է իրավունք» ուսանողական ու աշակերտական օլիմպիադաները, դրանց փասնյակ հազարավոր երեխաների մասնակցությունը, փարածաշրջանային (մարզային) սեմինարների կազմակերպումը հիմնարար նշանակու-

թյուն ունեցան հասկապես երիտասարդության շրջանում իրավական նոր մրաձողության ձեւավորման ու զարգացման գործում:

1996-2010թթ. ընթացքում ՆՏ սահմանադրական դատարանը դատաքննության վերջնական արդյունքներով ընդունել է 931 որոշում: Եվրախորհրդի «Ժողովրդավարություն՝ իրավունքի միջոցով» եվրոպական հանձնաժողովի (Վենեթիկի հանձնաժողով), Սահմանադրական իրավունքի միջազգային ընկերակցության, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի, Երիտասարդ ժողովրդավարության երկրների սահմանադրական դատարանների միջազգային կոնֆերանսի հետ համապեղ Երեւանում կազմակերպվել է 22 միջազգային խորհրդաժողով՝ նվիրված սահմանադրական արդարադատության ամենահրապապ հիմնախնդիրներին:

Միջազգային փորձը վկայում է, որ սահմանադրական դատարանների գործունեությունը գրնվում է թե՛ գիտության եւ թե՛ պրակտիկայի փիրությում՝ առանց գիտաբեսական խոր վերլուծության անհնարին է բացահայտել իրավանորմների սահմանադրաիրավական բովանդակությունը եւ գնահատել սպեղծված իրավակիրառական պրակտիկան: Մեծ է ՆՏ սահմանադրական դատարանի ավանդը սահմանադրական արդարադատության գիտամեթոդաբանական հիմնախնդիրների լուծման գործում: Սահմանադրական դատարանի անդամների կողմից հայերեն, ռուսերեն, անգլերեն, ֆրանսերեն լեզուներով հրատարակվել է 53 մենագրություն, շուրջ 350 գիտական հոդված, գիտական գեկույցներ են ներկայացվել 60-ից ավելի միջազգային գիտաժողովներում:

ՆՏ սահմանադրական դատարանը դարձել է Եվրոպական սահմանադրական դատարանների միջազգային ընկերակցության անդամ, 1997 թվականից համակարգում է «Երիտասարդ ժողովրդավարության երկրների սահմանադրական դատարանների կոնֆերանս» միջազգային կազմակերպության գործունեությունը, 2008 թվականից Ֆրանկոֆոնիայի երկրների սահմանադրական վերահսկողության մարմինների միջազգային կոնֆերանսի անդամ է, 2009 թվականից Սահմանադրական դատարանների միջազգային կոնգրեսի (անդամակցում են 125 երկրներ) բյուրոյի անդամ է, հրատարակում է միջազգային երկու հանդես՝ «Конституционное правосудие» եւ քառալեզու «Տարեգիրք», որոնք առաքվում են հարյուրից ավելի երկրներ:

ՆՏ սահմանադրական դատարանի համար շրջադարձային եղան 2005թ. սահմանադրական բարեփոխումները, որոնց նախապատրաստման առաջին փուլում ծանրակշիռ դերակատարություն է ունեցել ՆՏ սահմանադրական դատարանը: Չնայած վերջ-

նական փոփոխություններում փեղ գրած թերացումներին, այդուհանդերձ, սահմանադրական դատարան դիմող սուբյեկտների ցանկի էական ընդլայնումը հնարավորություն փակեց առավել մեծ գործնական դերակատարություն ունենալ երկրում հասարակական հարաբերությունների սահմանադրականացման գործում: Սահմանադրական դատարանի որոշումներն առավել մեծ նշանակություն ձեռք բերեցին սուբյեկտիվ եւ օբյեկտիվ իրավունքների պաշտպանության գործում, դարձան իրավունքի ծանրակշիռ դեր ունեցող աղբյուր: Միայն վերջին չորս տարիների ընթացքում վերացական վերահսկողության կարգով ՆՏ սահմանադրական դատարանն ստացել է 208, կոնկրետ վերահսկողության կարգով՝ 1327 դիմում: ՆՏ սահմանադրական դատարան խորհրդատվության համար դիմել է 2265 քաղաքացի: 2006թ. հուլիսի 1-ից մինչև 2011թ. հունվարի 1-ը կոնկրետ վերահսկողության կարգով սահմանադրական դատարան ներկայացված դիմումների 7.6 փոկոսն ընդունվել է քննության (միջին եվրոպական ցուցանիշը 3-5 փոկոս է): Միաժամանակ, միայն վերջին չորս տարում 88 անհատական դիմումների հիման վրա 37 գործերով օրենքների վիճարկվող դրույթները ճանաչվել են ՆՏ Սահմանադրությանը հակասող եւ անվավեր, որը կազմում է կոնկրետ վերահսկողության կարգով վերջնական դատաքննության առարկա դարձած գործերի ավելի քան 40 փոկոսը: **Ներկայումս ՆՏ սահմանադրական դատարանի կողմից երկու ամիսների ընթացքում օրենքի սահմանադրականության հարցով ավելի շատ գործեր է քննվում, քան դատարանի կազմավորման առաջին տասը տարիների ընթացքում:**

ՆՏ սահմանադրական դատարանը փարբեր գործերով արտահայտած իրավական դիրքորոշումների ու փարեկան հաղորդումների շրջանակներում անդրադարձել է նաեւ երկրում սահմանադրական եւ օրենսդրական անկատարությունների ու ձեւախեղումների հաղթահարման հիմնախնդիրներին: Ինչպես նորանկախ մյուս երկրներում, Նայաստանում նույնպես առկա են սահմանադրական հիմնարար արժեքների որոշ ձեւախեղման միտումներ: Դա առաջին հերթին գալիս է սահմանադրական լուծումների անկատարությունից: Սահմանադրության ինքնաբավության սկզբունքը ճանաչելով հանդերձ, ակնհայտ է, որ ՆՏ Սահմանադրությունը մասնավորապես հետբուղականություն չի դրսևուրել իշխանությունների բաժանման ու հավասարակշռության սկզբունքի արմատավորման հարցում: Սահմանադրության հենց կառուցվածքը գործառնական ու կառուցակարգային լուծումների շփոթ է ստեղծում: Այլ թերություններից գալս, համակարգային առումով, անկատար է Սահմանադրության գերակայության երաշխավորման գործող

կարգը: Չեն նախատեսված Սահմանադրության պաշտոնական վերացական մեկնաբանման եւ սահմանադրական լիազորությունների հարցով պետական իշխանության մարմինների միջեւ առաջացած վեճերի լուծման գործառույթների իրացման երաշխիքներ, ինչն սրվերային հարաբերությունների խթանման լուրջ վտանգ է բովանդակում: Նման պայմաններում մեծանում է իրավական հիմնախնդիրները քաղաքական դաշտում լուծելու վտանգը, որն անհարիր է իրավական պետության հիմնարար սկզբունքներին:

ՆՏ սահմանադրական բարեփոխումներից հետո չմշակվեց ու չիրացվեց գործող ողջ օրենսդրությունը սահմանադրական փոփոխություններին ներդաշնակելու համալիր ծրագիր, ինչի արդյունքում լիարժեք չիրացվեց Կոնստիտուցիոնալ հարցի առնչությամբ ՆՏ Սահմանադրության անցումային դրույթների պահանջը (117-րդ հոդված, 1-ին կետ):

Միաժամանակ, օրենսդրական քաղաքականության մեջ հայեցակարգային մոտեցումների պակասը, հարվածական լուծումներն սրելով են այնպիսի վիճակ, երբ օրենքի բացի խնդիրը Նայաստանում մրահոգիչ ծավալների է հասել: Նման վիճակը նաեւ հսկայական կոռուպցիոն ռիսկեր է բովանդակում:

Սահմանադրության գերակայության երաշխավորումը, սահմանադրական վերահսկողության շարունակական իրականացումը միայն սահմանադրական դատարանի խնդիրը չէ: Դա պետք է երաշխավորվի ողջ պետական համակարգի ամենօրյա գործունեությամբ: Դատարանը միջամտում է միայն իրավական վեճի դեպքում՝ համապատասխան դիմումի առկայության պայմաններում: Իսկ իրավական դաշտի անկարգության պայմաններում սահմանադրական դատարան դիմելը ոչ միայն դրա իրավասությունն ունեցող սուբյեկտների հայեցողական իրավունքն է, այլև գործառնական պարտականությունը:

Երկրում իրավական պետության կայացման գերագույն խնդիրը սահմանադրականության հաստատումն է ու իրավունքի գերակայության երաշխավորումը: Այս խնդրի համակարգային ու հետետողական լուծումը պահանջում է հանրային հարաբերությունների սահմանադրականացման եւ սահմանադրական մշակույթի անհրաժեշտ ու բավարար մակարդակ, որի ապահովման կարեւոր երաշխիքներից է Սահմանադրություն – օրենք – իրավակիրառական պրակտիկա եռամիասնության մեջ ներքին հակասությունների ու փարաֆույթ ձեւախեղումների հաղթահարումը: Վերջինս վերափոխվող հասարակական համակարգերի համար պետական քաղաքականության գերակա առաջնահերթություն է: Այս համապետքստում չափազանց մրահոգիչ է, որ վերջին չորս տարիների

ընթացքում ՏՏ Ազգային ժողովի պարզամավորները, ՏՏ կառավարությունը, փեղական ինքնակառավարման մարմիններն օրենքների եւ այլ իրավական ակտերի սահմանադրականության հարցով ՏՏ սահմանադրական դատարան չեն դիմել, աննշան է դատարանների կողմից ներկայացված դիմումների քանակը, այն դեպքում, երբ նույն ժամանակահատվածում քաղաքացիների դիմումների հիման վրա մոտ չորս փասնյակ օրենքների նորմեր ճանաչվել են ՏՏ Սահմանադրությանը հակասող եւ անվավեր:

Միջազգային փորձը միարժեքորեն վկայում է, որ Նայաստանում թերի է լուծված նաեւ մարդու սահմանադրական արդարադատության իրավունքի իրացման խնդիրը: Քաղաքացին սահմանադրական դատարան կարող է դիմել միայն իր նկատմամբ կիրառված օրենքի դրույթի սահմանադրականության հարցով, մինչդեռ եվրոպական ու նախկին ԽՍՀՄ երկրների զգալի մասում այդ իրավունքը ճանաչվում է ոչ միայն բոլոր նորմատիվ ակտերի առնչությամբ, այլեւ քաղաքացին սահմանադրական դատարանում կարող է բարձրացնել իր սահմանադրական իրավունքների պաշտպանության հարցը՝ եթե սպառել է ներպետական բոլոր մյուս միջոցները: Նման պարագաներում համակարգային ամբողջականության մեջ է լուծվում նաեւ դատական սահմանադրական վերահսկողության օբյեկտների հարցը, որից դուրս չեն մնում նաեւ դատական ակտերը: Մարդու սահմանադրական իրավունքներն անմիջականորեն գործող իրավունքներ են, եւ պետությունը սահմանափակված է այդ իրավունքներով: Սա սահմանադրական հիմնարար սկզբունք է՝ ամրագրված երկրի Մայր օրենքի սահմանադրական կարգի հիմունքներում: Եթե սահմանադրական արդարադատության կողմից այդ իրավունքների անմիջական գործողությունը չի երաշխավորվում, ապա Սահմանադրության գերակայության մասին խոսելը գործնականում իմաստագրվում է:

Նայաստանի Նանրապետությունում վերջին փարիներին լուրջ քայլեր արվեցին սահմանադրական դատարանի որոշումների կատարումն ապահովելու ուղղությամբ: Միջազգային դրական արձագանքի արժանացավ ՏՏ Ազգային ժողովում հատուկ աշխատանքային խմբի ստեղծումը, որը սահմանադրական դատարանի յուրաքանչյուր որոշման մեջ արտահայտված իրավական դիրքորոշումները հաշվի առնելով՝ օրենսդրական նախաձեռնությունների փաթեթ է մշակում՝ օրենքի բացի ու սահմանադրական անհամապատասխանությունների հաղթահարման համար: Վերջին երեք փարիների ընթացքում այդ նախաձեռնությունների հիման վրա չորս փասնյակից ավելի օրենսդրական փոփոխություններ են կատարվել:

Շոշափելի ու միջազգային ուշադրության արժանացած փորձ է կուրակվել նաև ՆՏ սահմանադրական դատարանի ու ՆՏ մարդու իրավունքների պաշտպանի գործառնական փոխհարաբերություններում: Վերջին չորս տարիների ընթացքում ՆՏ մարդու իրավունքների պաշտպանի դիմումների հիման վրա ՆՏ սահմանադրական դատարանի որոշումներով վերականգնվել են մոտ չորս հազար քաղաքացիների իրավունքներ:

ՆՏ սահմանադրական դատարանի եւ ՆՏ փաստաբանների պալատի ակտիվ համագործակցության արդյունքում էապես բարելավվել է սահմանադրական դատարան ներկայացվող դիմումների որակը, որն իր հերթին նպաստում է ընդունվող որոշումների որակի բարձրացմանը:

ՆՏ սահմանադրական դատարանը մեծ կարեւորություն է տալիս նաև սահմանադրական արդարադատության միջազգային փորձի ուսումնասիրմանը: Այդ նպատակով պաշտոնական այցելություններ են եղել ԱՄՆ գերագույն դատարան, Գերմանիայի, Պորտուգալիայի, Իսպանիայի, Բելգիայի, Ավստրիայի, Ռուսաստանի Դաշնության, Ռումինիայի, Չեխիայի, Սերբիայի, Լատվիայի, Լիտվայի, Մոլդովայի, Վրաստանի եւ մի շարք այլ երկրների սահմանադրական դատարաններ, Ֆրանսիայի սահմանադրական խորհուրդ, Լեհաստանի սահմանադրական պրիբունալ: Երկկողմ պաշտոնական այցերով Նայաստան են ժամանել Ռուսաստանի Դաշնության, Վրաստանի, Գերմանիայի, Պորտուգալիայի, Իսպանիայի, Ռումինիայի, Մոլդովայի, Լատվիայի, Լիտվայի, Խորվաթիայի, Սլովենիայի, Ուկրաինայի սահմանադրական դատարանների, Լեհաստանի սահմանադրական պրիբունալի, Իրանի Իսլամական Նանրապետության պահապան խորհրդի պարվիրակությունները:

ՆՏ սահմանադրական դատարանն ակտիվ համագործակցել է նաև մի շարք միջազգային կազմակերպությունների երեւանյան գրասենյակների հետ (ԵԱՏԿ, USAID, GIZ):

Ընդունելով, որ Գերմանիայի Դաշնությունում ձեւավորվել է սահմանադրական արդարադատության մայրցամաքային իրավական համակարգի դասական մոդել, ՆՏ սահմանադրական դատարանը գերմանացի մասնագետների մասնակցությամբ Երեւանում հրավիրել է մոտ մեկ տասնյակ հատուկ սեմինար, որոնց արդյունքներով գործնական քայլեր են արվել սահմանադրական դատավարության ընթացակարգերի կարգաբերվագործման ու դատավարական վարչարարության բարելավման ուղղությամբ:

Միջազգային փորձը միարժեքորեն վկայում է, որ սահմանադրական արդարադատության արդյունավետությունը մեծապես պայմանավորված է դատարանի իրավական դիրքորոշումների իրացման աստիճանով: ՆՏ սահմանադրական դատարանը բազմիցս արձանագրել է, որ դատարանի որոշումները միայն որոշման եզրափակիչ մասով չեն սահմանափակվում: Բացառիկ կարեւոր է սահմանադրական դատարանի իրավական դիրքորոշումները խորությամբ հաշվի առնելը՝ թե՛ սուբյեկտիվ իրավունքի, թե՛ օբյեկտիվ իրավունքի պաշտպանության հարցերում եւ թե՛ որպես իրավունքի աղբյուր: Այս առումով անհրաժեշտ է, որ բոլոր այն դեպքերում, երբ սահմանադրական դատարանն օրենքի նորմը սահմանադրական է ճանաչում փվյալ որոշման մեջ արտահայտած իրավական դիրքորոշումների շրջանակներում, այդ որոշումը նույնպես նոր հանգամանք հանդիսանա սահմանադրական դատարան դիմած սուբյեկտի համար՝ դրանով պայմանավորված բոլոր հետեւանքներով: Այս խնդիրը համալիր օրենսդրական կանոնակարգման անհրաժեշտություն ունի:

Կարեւոր է նաեւ ներպետական օրենսդրության հիման վրա լուծել նյութական փոխհատուցման խնդիրը բոլոր այն դեպքերում, երբ անձի նկատմամբ հակասահմանադրական նորմ է կիրառվել ու դրա հետեւանքով նրան վնաս է պատճառվել:

ՆՏ սահմանադրական դատարանի անցած փարիների փորձառությունը վկայում է, որ ՆՏ օրենսդրությունը լուրջ շրկման անհրաժեշտություն ունի նաեւ մարդու սահմանադրական իրավունքների սահմանափակման չափանիշների հստակեցման ու դրանց հետեւողական կիրառման առումով: Այս հիմնախնդիրն ի հայտ է գալիս գրեթե քննության առարկա յուրաքանչյուր երկրորդ գործով: Թեեւ ՆՏ Սահմանադրությունը հստակ սահմանել է, որ իրավունքի սահմանափակումը կարող է փեղի ունենալ միայն օրենքով, այսուհանդերձ, իրավունքների սահմանափակման համաչափության ապահովման ու իրավունքի էությունը չաղավաղելու պահանջների իրացման առումով անորոշություններն ու բացերը շատ են, որոնք իրենց հերթին իրավունքների ուրնահարման պարարտ հող են ստեղծում:

Անցած 15 փարիները դարձան նորանկախ Նայաստանի Նանրապետության պետական իշխանության նախադեպը չունեցող ինստիտուտներից մեկի՝ ՆՏ սահմանադրական դատարանի ձեւավորման ու կայացման, միջազգային նշանակալի հեղինակության ձեռքբերման, երկրի սահմանադրական կյանքում էական ներդրման, սահմանադրական նոր մշակույթի ձեւավորման գործում կարեւոր դերակատարության փա-

րիներ: Այդ փարինների դասերը միաժամանակ վկայում են, որ երկրում սահմանադրական ժողովրդավարության հաստատումն ու զարգացումը շարունակական, լուրջ ու հեփեփողական քայլեր են պահանջում: Դա վերաբերում է նաև սահմանադրական վերահսկողության եւ սահմանադրական արդարադատության համակարգային հեփազա կատարելագործմանը, սահմանադրական ախտաբանության այնպիսի համակարգի ներդրմանը, որը կդառնա սահմանադրական ժողովրդավարության հաստատման, իրավական պետության կայացման, քաղաքացիական հասարակության ձեւավորման, երկրի կայունության ու զարգացման հուսալի երաշխիք:

Նարգարժան ներկաներ,

Նայասփանի Նանրապետության սահմանադրական դատարանի 15-ամյակն առիթ ու հնարավորություն էր նաև շեշտելու այն դասական իրողությունը, որ կյանքի իմաստավորումն է դրա զարգացման խթանը: Այս ճշմարտությունը փաստվեց նաև օրերս գումարված սահմանադրական դատարանների երկրորդ համաշխարհային կոնգրեսում: **Յուրաքանչյուր ազգի մշակույթը նրա իմաստավորված գոյությունն է, արժեվորված ներկայությունը ժամանակի մեջ:** Յուրաքանչյուր երկրի ու ժողովրդի սահմանադրականության արժեքային կողմնորոշիչները պայմանավորված են նրա սոցիալ-մշակութային դիմագծով եւ թելադրում են կոնկրետ սահմանադրական լուծումների առանձնահատկությունները:

Սահմանադրականությունն իր հերթին սահմանադրական արժեքների համակարգային ու իմաստավորված առկայությունն է հանրային կյանքում, անհատի սոցիալական վարքագծի բոլոր դրսևորումներում: Խնդիրը հանգում է ոչ թե Սահմանադրության պարզապես կիրառմանը, այլ այն սոցիալական համակարգի ձեւավորմանը, որում Սահմանադրությունն իրացվում է այդ համակարգի յուրաքանչյուր բջջի կողմից՝ **որպես դրա գոյության կենսապայման,** որպեղ սահմանադրական նորմատիվ բնույթի արժեքներն իրական կյանքի կանոն են դառնում: Նման համակարգը մշակութային առումով պետք է լինի առաջադեմ ու զարգացած: Ուստի պատահական չէ, որ հոբելյանական այս օրը մեր դատարանում բացվում է նաև արվեստի մի գեղեցիկ ցուցահանդես՝ Գարգու, Նակոբ Նակոբյան եւ ժամանակակից հայ ավանգարդը ներկայացնող նկարիչների, որը հայ ինքնության իմաստավորված գոյի փոքրիկ վկայությունն է:

Թույլ փվեք ցուցահանդեսը հայտարարել բացված: